

Νίκος Ὀρφανίδης

Ὁ ἅγιος Νικόλαος παπα - Πλανᾶς, ὁ κὺρ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης καὶ οἱ ἀγρυπνίες στὸν ἅγιο Ἐλισσαῖο

Τιμώντας ἀπόψε τὴ μνήμη τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη καὶ δεόμενοι γιὰ τὴν ψυχὴ αὐτοῦ τοῦ μεγάλου τοῦ Γένους ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑλληνορθόδοξης παράδοσής μας, τοῦ κορυφαίου τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας μας, ὑποκλινόμεθα, συγχρόνως, καὶ στὴν ἁγιασμένη μορφή ἑνὸς ἄλλου συνομήλικου του, ἁγιασθέντος πρὸ πολλῶν χρόνων, τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ παπα - Πλανᾶ. Ὑποκλινόμαστε, ἔτσι, ταπεινὰ καὶ προσκυνοῦμε καὶ ἀσπαζόμεστε τὸν ἅγιο Νικόλαο, τὸν παπα- Πλανᾶ, ἀπὸ τὴν Νάξο, μὲ τὸν ὁποῖο συναντήθηκε ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄλλος Ἀλέξανδρος, ὁ Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης, ὑπὸ τὴν σκέπη τοῦ ἁγίου Ἐλισσαίου, στὴν ὁδὸ Ἄρεως 10, στὴν Ἀθήνα, στὴν Πλάκα, δίπλα ἀπὸ τὸν σταθμὸ τοῦ Ἡλεκτρικοῦ στὸ Μοναστηράκι, ἐκεῖ στὸν Παλιὸ Στρατῶνα, στὴν ἀρχαία ρωμαϊκὴ ἀγορὰ. Ὑποκλινόμαστε καὶ στοὺς δύο, τοὺς ἀσπαζόμεστε ταπεινὰ. Κι ἀσπαζόμεστε, ὑποκλινόμενοι, τὸ χέρι τοῦ ἁγίου Νικολάου, ζητοῦντες τὴν εὐλογία καὶ τὴ χάρη του.

Συνομήλικοι οἱ δύο τους, κατὰ ἓνα παράδοξο τρόπο, βρέθηκαν ὑπὸ τὴν σκέπη τοῦ ἁγίου Ἐλισσαίου, σ' ἐκείνες τὶς ἱστορικὲς ἀγρυπνίες, κατὰ τὸ ἦθος τῶν κολλυβάδων καὶ τῆς Ἀγιορείτικης παράδοσης, ὅπως τὴν ἀνέδειξε ἡ Φιλοκαλικὴ Αναγέννηση, στὴν ὁποία ἰδιαίτερος καὶ ἐξόχως εἶχε μαθητεύσει ὁ Παπαδιαμάντης, εἴτε στὴ μονὴ τῆς Εὐαγγελίστριας στὴ Σκιάθο εἴτε μέσα ἀπὸ τὴν ἐπαφή του μὲ τὴν Ἀγιορείτικη παράδοση.

Γεννήθηκαν καὶ οἱ δύο τὸ ἔτος 1851. Ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, στίς 4 Μαρτίου τοῦ 1851 στὴ Σκιάθο. Κι ὁ ἅγιος Νικόλαος, ὁ παπα - Πλανᾶς, πάλι το 1851, στὴ Νάξο. Νησιῶτες καὶ οἱ δύο. Καὶ οἱ δύο μετοικοῦν στὸ ἄστυ τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ δύο ζοῦν, διάγουν τὸν ἐν Ἀθήναις βίον τους ἐν πλήρει πενίᾳ, ὅπως ἐπαληθεύσουν αὐτὸ τοῦ ἁγίου Νικολάου, τοῦ ἐν Μύροις, πού ἀποδίδουμε καὶ ὡς τροπάριο στὸν ἅγιο Νικόλαο τὸν παπα - Πλανᾶ: «Διὰ

τοῦτο ἐκτίσω τῇ ταπεινώσει τὰ ὑψηλά, τῇ πτωχείᾳ τὰ πλούσια.» Κέρδισαν καὶ οἱ δύο τους, μὲ τὴν ταπείνωση, τὰ ὑψηλὰ καὶ μὲ τὴν πτωχεία τους, τὰ πλούσια.

Ὁ ἅγιος Νικόλαος, ὁ παπα- Πλανᾶς, ἀφοῦ ἀφήνει ὀπίσω του καὶ μοιράζει ὅλη τὴν πατρικὴ περιουσία, φτάνει στὴν Ἀθήνα τὸ 1870, σὲ ἡλικία 19 χρονῶν. Τὸν ἴδιο καιρὸ, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1869, φτάνει στὴν Ἀθήνα καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης. Διαβάζουμε στὴν ταπεινὴ, σεμνὴ καὶ συνοπτικὴ αὐτοβιογραφία του:

«Ἐγεννήθην ἐν Σκιάθῳ, τῇ 4 Μαρτίου 1851. Ἐβγῆκα ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον εἰς τὰ 1863, ἀλλὰ μόνον τῷ 1867 ἐστάλην εἰς τὸ Γυμνάσιον Χαλκίδος, ὅπου ἤκουσα τὴν Α' καὶ Β' τάξιν. Τὴν Γ' ἐμαθήτευσσα εἰς Πειραιᾶ, εἶτα διέκοψα τὰς σπουδὰς μου καὶ ἔμεινα εἰς τὴν πατρίδα. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1872 ὑπῆγα εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος χάριν προσκυνήσεως, ὅπου ἔμεινα ὀλίγους μῆνας. Τῷ 1873 ἦλθα εἰς Ἀθήνας καὶ ἐφοίτησα εἰς τὴν Δ' τοῦ Βαρβακείου. Τῷ 1874 ἐνεγράφην εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν, ὅπου ἤκουα κατ' ἐκλογὴν ὀλίγα μαθήματα φιλολογικά, κατ' ἰδίαν δὲ ἠσχολούμην εἰς τὰς ξένας γλώσσας.

Μικρὸς ἐζωγράφιζα Ἁγίους, εἶτα ἔγραφα στίχους, καὶ ἐδοκίμαζα νὰ συντάξω κωμωδίας. Τῷ 1868 ἐπεχείρησα νὰ γράψω μυθιστόρημα. Τῷ 1879 ἐδημοσιεύθη "ἡ Μετανάστις" ἔργον μου εἰς τὸ περιοδικὸν "Σωτήρα". Τῷ 1882 ἐδημοσιεύθη "Οἱ ἔμποροι τῶν Ἐθνῶν" εἰς τὸ "Μὴ χάνεσαι". Ἀργότερα ἔγραψα περὶ τὰ ἑκατὸν διηγήματα, δημοσιευθέντα εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας.»

Πρῶτος, ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ποὺ πρωτοφθάνει στὴν Ἀθήνα τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1869, θὰ ἐπανέλθει καὶ θὰ ἐγκατασταθεῖ ἐκεῖ ὀριστικὰ τὸ 1873, τρία χρόνια μετὰ τὴν πρώτη του ἀφιξή, σὲ ἡλικία πιά 22 χρόνων, γιὰ νὰ ὀλοκληρώσει τὶς Γυμνασιακὲς σπουδὲς του. Ἐγγράφεται στὴν Δ' τάξη τοῦ Βαρβακείου, ἀφοῦ πρῶτα πέρασε ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο τῆς Χαλκίδας, καὶ γιὰ ἓνα χρόνο, τὸ 1872, ἀπὸ τὸ Ἅγιο Ὄρος. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδια σχεδόν, χρονιά, τὸ 1870, σὲ ἡλικία 19 χρονῶν, φτάνει καὶ ἐγκαθίσταται ὀριστικὰ στὴν Ἀθήνα, σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα τοῦ βίου του, ποὺ διαθέτουμε, καὶ ὁ ἅγιος Νικόλαος ὁ παπα - Πλανᾶς. Ἀλλὰ, καὶ πάλιν παραδόξως, κατὰ μία εὐλογία καὶ δωρεά, τὸν ἴδιο ἀκριβῶς καιρὸ, τὸ 1877, φτάνει στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ ὀλοκληρώσει καὶ ἐκεῖνος τὶς Γυμνασιακὲς του σπουδὲς του, καὶ ὁ ἅγιος Νεκτάριος. Ποὺ γεννήθηκε πέντε χρόνια πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους δύο, τὸ 1846, στὴ Σηλυβρία τῆς Θράκης. Γιὰ νὰ διέλθει καὶ αὐτὸς ἐν πενίᾳ καὶ δοκιμασίᾳ καὶ κατατρεγμῶ τὸν βίον του καὶ νὰ ἀγιασθεῖ ἐν τέλει.

Ύστερα ἀπὸ αὐτὰ τὰ εἰσαγωγικά, ποὺ συνάπτουν καὶ συνδέουν τοὺς δύο μεγάλους μας νεότερους ἁγίους, τὸν ἅγιο Νεκτάριο ἐπίσκοπο Πενταπόλεως καὶ τὸν ἅγιο Νικόλαο παπα - Πλανᾶ, καθὼς καὶ τὸν Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη, μὲ τὸν ἁγιασμένο τόπο τοῦ ἄστεως τῶν Ἀθηνῶν, στέκομαι στὴν κοινὴ παρουσία τῶν δύο, τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ παπα - Πλανᾶ καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη καὶ στὴ συνάντησή τους στὸν τόπο τῶν ὀλονύχτιων ἀγρυπνιῶν στὸν ἅγιο Ἐλισσαῖο, ποὺ φαίνεται νὰ ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ 1887. Πιὸ πρῖν, «ἀφηγεῖται ὁ παπὰ Ἀντώνης», ποὺ μετέχει στὶς ἀγρυπνίες μὲ τὸν παπα - Πλανᾶ, «πίσω ἀπὸ τὴ Σχολὴ τῶν Εὐελπίδων, στὴν ἐκκλησία τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, ἐγίνοντο... ἀγρυπνίες... ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τὸν Μεθόδιο καὶ τὸν Ἀγάπιο. Τὶς ἀκολουθίες ἐκεῖνες παρακολουθοῦσαν οἱ δῖοσκοι τῆς ἐλληνικῆς διηγηματογραφίας, ὁ Παπαδιαμάντης καὶ ὁ Μωραϊτίδης. Ἀργότερα συνεχίζονται στὸν Προφήτη Ἐλισσαῖο» (βλ. Γιάγκου Ἀργυροπούλου, «Οἱ ὀλονυχτίες», «Κυριακὴ Ἐλευθέρου Βήματος», 24 Ἀπριλίου 1924, στὸν τόμο: Φώτης Δημητρακόπουλος, «Λεύκωμα Παπαδιαμάντη», ἐκδ. Ergo, Ἀθήνα 2001, σελ.90)

Ὁ μικρὸς ναὸς τοῦ ἁγίου Προφήτου Ἐλισσαίου ἔχει τὴ δική του δυναμικὴ στὸν τόπο τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκεῖ λειτουργοῦσε ὁ παπα - Πλανᾶς, ἐκεῖ χειροτονήθηκε ἱερεὺς στὶς 2 Μαρτίου τοῦ 1884. Στὶς 2, ὅμως, Μαρτίου τοῦ 1932, κατὰ Θεῖα παραχώρηση, θὰ κοιμηθεῖ ὀσιακῶς, ἐν ἐκστάσει, βλέπων τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, τυλιγμένος μέσα στὸ φῶς, καὶ ψιθυρίζοντας τὸ «ψαλῶ Θεῷ μου ἕως ὑπάρχω..»

Μιλώντας γιὰ τὸν ἅγιο Νικόλαο παπα - Πλανᾶ, καθὼς καὶ τὸν ἅγιο Νεκτάριο ἐπίσκοπο Πενταπόλεως σκέφτομαι, ἀκόμα μιὰ φορὰ, πόσο οἱ ἅγιοι μᾶς σκέπουν καὶ μᾶς φροντίζουν καὶ μᾶς νοιάζονται, στὸν κόσμον τοῦτο τοῦ διωγμοῦ καὶ τοῦ κατατρογμοῦ καὶ τοῦ θανάτου. Πόσο μᾶς ἀγαποῦν καὶ μᾶς προστατεύουν, μαζί μὲ τὴν Παναγία μας, τὴ Δέσποινα τοῦ κόσμου, «ἐκ παντοίων δεινῶν καὶ κινδύνων.» Πόσο μᾶς παραστέκουν. Πόσο παραμένουν δίπλα μας. Πάντοτε. Σκέπη καὶ καταφυγὴ καὶ στήριγμα καὶ προστασία.

Αὐτὴ τὴν ἀπέραντη στοργὴ καὶ ἀγάπη μοίρασε στὸν τόπον τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ καὶ στὴν καθ' ἡμᾶς ὀρθόδοξη Ἀνατολή, ὁ ἅγιος Νικόλαος, ὁ παπᾶ - Πλανᾶς, ἀπὸ τὴ Νάξο, ποὺ ἔζησε στὸ ἄστυ τῶν Ἀθηνῶν, γιὰ νὰ ἁγιασθεῖ καὶ νὰ πλημμυρίσει τὴν πόλη, μὲ τὸ ἄρωμα τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς χάριτός του. Αὐτὸς ὁ ταπεινὸς ἱερέας, ποὺ ἁγιάσθηκε ἐν ταπεινότητι καὶ διὰ τῆς ταπεινότητος, ψάλλοντας καὶ ὑμνώντας καὶ ὑπηρετώντας τὸν Κύριον, μὲ

ύποδειγματικό ζῆλο, ἐπιμόνως, σταθερά, μὲ τὶς ἀτέλειωτες ἐκεῖνες λειτουργίες στὶς ἐκκλησίες, στὰ ξωκκλήσια καὶ στὰ παρεκκλήσια, μέσα στὸ ψῦχος καὶ τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας. «Ψαλῶ τῷ Θεῷ μου, ἕως ὑπάρχω», ψιθύριζε, λοιπόν, μέχρι τὸ τέλος τοῦ βίου του, φεύγοντας ἀπὸ τὴ ζωὴ, αὐτὸς ὁ ταπεινὸς ἱερεὺς, ὁ ἅγιος Νικόλαος, συνομήλικος τοῦ κυρ Ἀλέξανδρου Παπαδιαμάντη καὶ τοῦ Ἀλέξανδρου Μωραϊτίδη, ποὺ μαζί ἀγίασαν τὸ κέντρο τῶν Ἀθηνῶν, ἐκεῖ στὸ ἐκκλησάκι τοῦ ἁγίου Ἐλισσαίου, στὴν ὁδὸ Ἄρεως στὴν Πλάκα, μὲ τὶς ὀλονύχτιες ἀγρυπνίες.

Στὸν ἅγιο Νικόλαο, τὸν ἱερέα, τὸν παπα - Πλανᾶ, ἀρμόζουν, ὅπως εἶπα αἱ πρῖν, ὅλα ἐκεῖνα, ποὺ ἀναφέρονται καὶ στὸ ἀπολυτίκιο τοῦ ἄλλου ἁγίου Νικολάου, τοῦ ἐπισκόπου Μύρων τῆς Λυκίας, τοῦ Θαυματουργοῦ, ἀπολυτίκιο ποὺ ψάλλομε καὶ γιὰ ἅγιο Νικόλαο τὸν παπα - Πλανᾶ: «Κανόνα πίστεως καὶ εἰκόνα πραότητος, ἐγκρατείας διδάσκαλον ἀνεδειξέ σε ἐν τῇ ποιμνῇ σου ἢ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια· διὰ τοῦτο ἐκτήσω τῇ ταπεινώσει τὰ ὑψηλά, τῇ πτωχείᾳ τὰ πλούσια.» Ἔτσι, μέσα στὴν ἀπόλυτη πενία του, ἀνεδείχθη ὁ ἀπέραντος πλοῦτος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἁγιασμὸς καὶ ἡ εὐλογία τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Καθὼς ἀκόμα μιλοῦμε, ἀπόψε, γιὰ τὸν ἅγιο Νικόλαο τὸν παπα- Πλανᾶ, στέκομαι ἰδιαίτερος στὸ ἐκπληκτικὸ ἐκεῖνο βιβλίο, ποὺ μᾶς κατέλιπε ἡ μακαριστὴ μοναχὴ Μάρθα, πνευματικὸν τέκνον τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ Πλανᾶ, μὲ τὸν βίο καὶ τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου. (βλ. Ὁ ἅγιος παπα - Νικόλαος Πλανᾶς, Ὁ ἀπλοϊκὸς ποιμὴν τῶν ἀπλῶν προβάτων, Ἀστήρ, Ἀθήνα) Στέκομαι, ἀκόμα, στὸ «Εἰσαγωγικὸ κείμενο», ἀπὸ τὸ βιβλίο, μὲ τίτλο «Ὁ ἅγιος παπα - Νικόλαος Πλανᾶς, Ὁ ἀπλοϊκὸς ποιμὴν τῶν ἀπλῶν προβάτων», γραμμένο ἀπὸ τὸν Φώτη Κόντογλου, ποὺ μὲ ἰδιαίτερη ἀγάπη μνημονεύουμε ἀπόψε, μαζί μὲ τοὺς ἄλλους δύο, τὸν Παπαπαδιαμάντη καὶ τὸ Μωραϊτίδη.

«Μεγάλο καὶ ψυχοσωτήριο παράδειγμα γιὰ μᾶς εἶναι ἡ ζωὴ ἑνὸς τέτοιου ἀνθρώπου τὸν σημερινὸν καιρὸ ποὺ φούντωσε ἡ ἁμαρτία, καὶ ποὺ τὴν κάθε λογῆς ἀκολασία τὴν ἔχουν συνηθίσει τόσο οἱ ἄνθρωποι, ὥστε νὰ ἔχουν γίνῃ ἀναίσθητοι. Στούς πλέον σκοτεινοὺς καιροὺς, ποὺ κρύβεται τὸ λαμπερὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων, ἡ φιλανθρωπία του φανερώνει ἀνάμεσά μας κάποιον ἀπεσταλμένο του, γιὰ νὰ μᾶς στερεώσῃ τὴν πίστη μὲ τὴν πολιτεία του, κι ἂς μὴ λέγῃ πολλὰ λόγια. Τέτοιος ἀπεσταλμένος ἦτανε ὁ παπα - Πλανᾶς, ποὺ μήτε γράμματα γνώριζε, μήτε εἶχε τὴν εὐκολία στὰ λόγια ποὺ ἔχουν ἐκεῖνοι ὅπου συνηθίζει ὁ κόσμος νὰ τοὺς λέγῃ θεολόγους, καὶ ποὺ σπουδάζουν στὰ πανεπιστήμια καὶ στ' ἄλλα σχολεῖα καὶ παίρνουν διπλώματα. Γνώρισμα τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι ἡ ἀπλότητα τῆς καρδιάς ποὺ

φέρει την πίστη. Κι όπου υπάρχει αληθινή κι αμετασάλευτη πίστη, φανερώνονται όλα τὰ πνευματικά χαρίσματα και δῶρα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ὀρθόδοξος λαός μας ζῆ πνευματικά μὲ τῆ λειτουργικῆ ζωῆ, και δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ θεωρίες και φιλοσοφίες, ἀλλὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἀγιότητα. Ὁ πόθος του εἶναι νὰ βλέπη ἀγιασμένους κληρικούς, κι ἂς εἶναι πιὸ ἀγράμματοι κι ἀπ' αὐτόν. Μάλιστα, ὅσο πιὸ ἀγράμματοι και ἀπλοϊκοὶ εἶναι, τόσο περισσότερο τοὺς σέβεται και τοὺς ἀγαπᾷ, και πηγαίνει κοντά τους σὰν σὲ καταφύγιο. Ὁ πόθος τοῦ λαοῦ νὰ δῆ ἕναν ἅγιο στὸν καιρό του, εἶναι τόσο μεγάλος, πὸν φτάνει νὰ εἶναι ἕνας κληρικὸς μοναχὰ εὐλαβῆς κ' ἐνάρετος, γιὰ νὰ τὸν πῆ ἅγιο» (σφ. 15 - 16)

Ὁ «Ἐπίλογος» τοῦ βιβλίου γιὰ τὸν ἅγιο Νικόλαο τὸν παπα - Πλανᾶ, γραμμένος ἀπὸ τὸν Γέροντα Φιλόθεο Ζερβάκο, μιὰ ἄλλη μεγάλη Γεροντικῆ μορφή τοῦ 20οῦ αἰῶνος, μετέπειτα καθηγούμενο τῆς ἱερᾶς κοινοβιακῆς Μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς στῆ Λογγοβάρδα τῆς Πάρου, εἶναι ἐξίσου σημαντικὸς και στιβαρὸς, ἀλλὰ και ἀποκαλυπτικὸς τοῦ ἀγιασμοῦ και τῆς χάριτος τοῦ ἀγίου Νικολάου τοῦ παπα- Πλανᾶ, καθὼς και τῶν κατανυκτικῶν ἀγρυπνιῶν, στίς ὁποῖες μετεῖχαν Παπαδιαμάντης και Μωραϊτίδης και λειτουργοῦσε ὁ ἅγιος Νικόλαος παπα - Πλανᾶς. Γράφει, λοιπόν, ὁ Γέρον Φιλόθεος Ζερβάκος γιὰ τίς ἀγρυπνίες στὸν Ἅγιο Ἐλισσαῖο και γιὰ τὸν ἅγιο Νικόλαο τὸν παπα - Πλανᾶ:

«Κατὰ τὸ ἔτος 1905 - 1907 ὑπηρετῶν εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ, ἐφοίτων εἰς τὴν Βυζαντινὴν Μουσικὴν Σχολὴν «Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός... Ὁ συμπατριώτης μου Ἰωάννης Ἀλεξάκης... ἡμέραν τινα λέγει μοι: «Νὰ ἔλθης εἰς τὸν μικρὸν ναὸν τοῦ Προφήτου Ἐλισσαίου, εἰς τὸν ὁποῖον γίνονται κατανυκτικαὶ ἀγρυπνίαι και ψάλλουν βυζαντινὰ οἱ Παπαδιαμάντης, Μωραϊτίδης, Τσώκλης και ἄλλοι. Θὰ ὠφεληθῆς και θὰ μάθης πολλὰ ἀναγκαῖα, χρήσιμα και ὠφέλιμα διὰ τὴν ἱερὰν ὑμνωδίαν.» Μετέβην εἰς μίαν ἀγρυπνίαν και τόσον πολὺ ηὐχαριστήθην και κατενύγην, ὥστε συχνάκις καθ' ὅλην τὴν ἑβδομάδα εἶχον εἰς τὸν νοῦν μου, πότε θὰ ἔλθῃ ἡ εὐλογημένη ὥρα νὰ ὑπάγω εἰς τὴν ἀγρυπνίαν· και ὅτε ἤρχετο ἡ ὥρα, ἔτρεχον μὲ χαρὰν, ὥσπερ τρέχει ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς, διὰ νὰ πῖω ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον και ποτίσω, δροσίσω και εὐφράνω τὴν διψῶσαν μου ψυχὴν. Και πράγματι ἠσθανόμην δρόσον, εὐφροσύνην και ἀγαλλίασιν πνευματικὴν και μοι ἐφαινοντο εἰς τὸν λάρυγγά μου γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι και κηρίον τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, οἱ ὕμνοι, αἱ δοξολογίαι, τὰ στιχηρά, τὰ ἰδιόμελα, οἱ κανόνες, τὰ κατανυκτικὰ τροπάρια, τὰ ὁποῖα ἔψαλλον οἱ ἀείμνηστοι καθηγηταὶ ἐξάδελφοι Ἀλέξανδροι Παπαδιαμάντης και Μωραϊτίδης, ὄχι μὲ φωνὰς θυμελικὰς και βοὰς ἀτάκτους και ἀναρμόστους, ἀλλὰ, ὡς λέγει ὁ Δαβὶδ, μὲ σύνεσιν, μὲ συναίσθησιν, μὲ φόβον και τρόμον: «ψάλατε συνετῶς,

ψάλατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ». Ὄταν ἔφαλλον οἱ δύο Ἀλέξανδροι Παπαδιαμάντης καὶ Μωραϊτίδης, ὁ εἷς δεξιὰ καὶ ὁ ἄλλος ἀριστερά, ἔφαλλον μὲ τὴν προσοχὴν, ταπεινώσιν, κατάνυξιν καὶ συντριβὴν καρδίας, πὺ ἐνόμιζες ὅτι προσήχοντο, ὅτι ἴσταντο ἐνώπιον τοῦ ἀοράτως παρισταμένου καὶ πανταχοῦ παρόντος Παντοδυνάμου καὶ Παντοκράτορος Θεοῦ καὶ χωρὶς νὰ θέλη τις ἠλαύνετο ὁ νοῦς του ὡσπερ ὑπὸ μαγνήτου, ἐπρόσεχε, ἠσθάνετο τὰ δρώμενα καὶ ἐνόμιζεν ὅτι εὕρισκετο εἰς τὸν Οὐρανόν, ὡς ψάλλει ὁ ἱερός ὑμνωδός...

Εἰς τὰς ἀγρυπνίας ἐγνώρισα καὶ δύο ἱερεῖς τὸν παπα Ἀντώνιον, ἐφημέριον τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Ἁγίου Νικολάου Πευκακίων, καὶ τὸν παπα - Νικόλαον Πλανᾶ, ἐφημέριον τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Ἁγ. Ἰωάννου Κυνηγοῦ· καὶ οἱ δύο ἀκούραστοι, πρόθυμοι εἰς τὰς ἀγρυπνίας, καλόκαρδοι. Ἐξαιρέτως δὲ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος παπα- Νικόλας Πλανᾶς ἦτο ἀπλοῦς, ἄκακος, πρᾶος, ἀκέραιος, ἀπόνηρος, ἀόργητος, ἀμνησικάκος, πάντοτε ἰλαρός, χαροποιός, γελαστός. Εἰς τὸν παπα- Νικόλαον, ἐπειδὴ ἦτο ταπεινός, ἐπέβλεψεν ἐπ' αὐτὸν ὁ Κύριος, ὡς λέγει ὁ σοφὸς παροιμιαστής: «ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, λέγει Κύριος, εἰμὴ ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ταπεινὸν τῇ καρδίᾳ καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους.» καὶ πάλιν: « ἐν καρδίαις πραέων ἀναπαύσεται πνεῦμα Κυρίου»· καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰ. Χριστὸς ἐν Εὐαγγελίοις μακαρίζει αὐτούς: «Μακάριοι οἱ πραεῖς ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν» (σσ. 115 - 117)

Θὰ ἴθελα νὰ σταθῶ, τώρα, σὲ δύο κείμενα τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, πὺ ἀποκαλύπτουν τὸ ταπεινὸ μεγαλεῖο τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ παπα - Πλανᾶ. Τὸ πρῶτο ἔχει τὸν ἐνδεικτικὸ τίτλο «Ἱερεῖς τῶν πόλεων καὶ ἱερεῖς τῶν χωρίων» καὶ σ' αὐτὸ σχολιάζει ὁ κύρ Ἀλέξανδρος, μὲ ἓνα τρόπο θὰ ἔλεγα κριτικὸ καὶ αὐστηρό, ἀλλὰ ἔντιμο, ὅλα τὰ ἀπαράδεκτα, πὺ συναντᾶ κανεὶς ἐκεῖνα τὰ χρόνια, σὲ σχέση μὲ τὸν κλῆρο τῆς ἐποχῆς του. Ἐνα κείμενο τοῦ 1896, πὺ ὅμως παραμένει τραγικὰ ἐπίκαιρο, ὡς τὶς μέρες μας. Σ' αὐτὸ περιγράφεται ἡ ἀθλιότητα καὶ οἱ μεθοδεύσεις περὶ τὸν κλῆρο καὶ τὸ ὄλο θέμα τῆς ἱεροσύνης στὴν Ἑλλάδα ἐκείνων τῶν χρόνων, τὸ ζητούμενο ἦθος τῶν ἱερέων, τὶς παρεμβάσεις τῶν πολιτικῶν, τὶς ἀθλιότητες ἐν γένει, γιὰ νὰ προβάλλει, ὡς ὑπόδειγμα καὶ ὡς παράδειγμα τὸν ἅγιο Νικόλαο, τὸν παπα- Πλανᾶ, ἓνα ταπεινὸ ἱερέα ἀπὸ τὴ Νάξο:

«Μεταξὺ τῶν ὑπαρχόντων ἱερέων ὑπάρχουσιν ἀκόμη πολλοὶ ἐνάρετοι καὶ ἀγαθοί, εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ χωρία. Εἶναι τύποι λαϊκοί, ὠφέλιμοι, σεβάσμιοι. Ἄς μὴν ἐκφωνῶσι λόγους. Ἡξεύρουσιν αὐτοὶ ἄλλον τρόπον πῶς νὰ διδάσκωσι τὸ ποίμνιον.

Γνωρίζω ένα ιερέα εις τὰς Ἀθήνας. Εἶναι ὁ ταπεινότερος τῶν ἱερέων καὶ ὁ ἀπλοϊκώτερος τῶν ἀνθρώπων. Διὰ πᾶσαν ἱεροπραξίαν ἂν τοῦ δώσης μίαν δραχμὴν, ἢ πενήντα λεπτά, ἢ μίαν δεκάραν, τὰ παίρνει. Ἄν δὲν τοῦ δώσης τίποτε, δὲν ζητεῖ. Διὰ τρεῖς δραχμάς ἐκτελεῖ παννύχιον Ἀκολουθίαν, Λειτουργίαν, Απόδειπνον, Ἑσπερινόν, Ὅρθρον, Ὡρας· τὸ ὅλον διαρκεῖ ἐννέα ὥρας. Ἄν τοῦ δώσης μόνον δύο δραχμάς, δὲν παραπονεῖται. Κάθε ψυχοχάρτι φέρον τὰ μνημονευτέα ὀνόματα τῶν τεθνεώτων, ἀφοῦ ἅπαξ τοῦ τὸ δώσεις, τὸ κρατεῖ διὰ πάντοτε. Ἐπὶ δύο, τρία ἔτη ἐξακολουθεῖ νὰ μνημονεύη τὰ ὀνόματα. Εἰς κάθε προσκομιδὴν μνημονεύει δύο ἢ τρεῖς χιλιάδας ὀνόματα. δὲν βαρνεῖται ποτέ. Ἡ προσκομιδὴ παρ' αὐτῶ διαρκεῖ δύο ὥρας. Ἡ Λειτουργία ἄλλας δύο. Εἰς τὴν ἀπόλυσιν τῆς Λειτουργίας, ὅσα κομμάτια ἔχει ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ, ἀπὸ πρόσφορα ἢ αρτοκλασίαν, τὰ μοιράζει ὅλα εἰς ὅσους τύχουν. Δὲν κρατεῖ σχεδὸν τίποτε.

Μίαν φορὰν ἔτυχε νὰ χρεωστῆ μικρὸν χρηματικὸν ποσόν, καὶ ἤθελε νὰ τὸ πληρώσῃ. Εἶχε δέκα ἢ δεκαπέντε δραχμάς, ὅλα εἰς χαλκόν. Ἐπὶ δύο ὥρας ἐμετροῦσεν, ἐμετροῦσεν καὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ τὰ εὔρη πόσα ἦσαν. Τέλος εἰς ἄλλος χριστιανὸς ἔλαβε τὸν κόπον καὶ τοῦ τὰ ἐμέτρησεν. Εἶναι ὀλίγον τι βραδύγλωστος καὶ περισσότερον ἀγράμματος. Εἰς τὰς εὐχάς, τὰς περισσοτέρας λέξεις τὰς λέγει ὀρθῶς, εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τὰς περισσοτέρας ἐσφαλμένας. Θὰ εἶπητε, διατί ἡ ἀντίθεσις αὕτη; Ἀλλὰ τὰς εὐχάς τὰς ἰδίας ἀπαγγέλλει καθ' ἑκάστην, ἐνῶ τὴν δεῖνα περικοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου, θὰ τὴν ἀναγνώσῃ ἅπαξ ἢ δὶς ἢ, τὸ πολὺ, τρεῖς τοῦ ἔτους, ἐξαιρέσει ὠρισμένων περικοπῶν συχνά, ἀλλὰ ἀτάκτως ἐπανερχομένων, ὡς εἰς τοὺς Ἀγιασμούς, εἰς τὰς Παρακλήσεις. Τὰ λάθη ὅσα κάμνει εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, εἶναι, εἶναι πολλάκις κωμικά. Κι ὁμως ἐξ ὅλων τῶν ἀκροατῶν του, ἐξ ὅλου τοῦ ἐκκλησιάσματος, κανεὶς μας δὲν γελαῖ. Διατί; Τὸν ἐσνηθλίσαμεν καὶ μᾶς ἀρέσει. Εἶναι ἀξιαγάπητος. Εἶναι ἀπλοϊκὸς καὶ ἐνάρετος. Εἶναι ἄξιος τοῦ πρώτου τῶν Μακαρισμῶν τοῦ Σωτῆρος.

Τώρα ὑποθέσατε ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἱερεὺς εἶχεν ἐξέλθει ἀπὸ ἱεροδισκαλεῖον, παλαιὸν ἢ νέον. Θὰ εἶχε διαφορὰν ἐπὶ τὸ βέλτιον; Θὰ ἦτο πασαλειμμένος μὲ ὀλίγα ἀτελεῖ, κακοχώνευτα καὶ συγκεχυμένα γράμματα, μὲ περισσοτέραν οἴησιν καὶ ἀξιώσεις. Θὰ ἦτο διὰ τοῦτο καλύτερος;» (Ἀπαντα, Ε', ἐκδ. δόμος, Ἀθήνα 1988, σελ. 195)

Αὐτά, μεταξὺ ἄλλων, γράφει ὁ κύριος Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης στὸ σπουδαῖο κείμενό του «Ἱερεῖς τῶν πόλεων καὶ ἱερεῖς τῶν χωρίων.» Δὲν εἶναι, λοιπόν, τυχαῖο, πὺ αὐτὸς ὁ ταπεινὸς καὶ ἀπλοϊκὸς ἱερέας ὁδηγήθηκε στὴ χάρη καὶ στὸν ἀγιασμό. Γιὰ νὰ μυροβλύσουν τὰ λείψανά του καὶ νὰ σκεπάσουν, «ὡς ὁσμὴ εὐωδίας πνευματικῆς», ὄχι μόνον τὸ ἄστν τῶν Ἀθηνῶν,

ἀλλὰ καὶ σύμπαντα τὸν ἑλληνισμό. Ἡ χάρις του καὶ ἡ εὐλογία του καὶ ἡ ἀγάπη του μᾶς ἀκολουθοῦν. Μᾶς σκέπουν. Τὸν αἰσθανόμαστε δίπλα μας, κοντά μας, αὐτὸ τὸν ταπεινὸ ἱερέα τοῦ δοκιμαζόμενου ἄστεως τῶν Ἀθηνῶν, συνεχῶς. Ἔτσι τὸν συναντοῦμε καὶ σήμερα, μὲ ἓναν ἄλλο πιά τρόπο, μυστικῶς καὶ ἀοράτως, στοὺς δρόμους τῆς Ἀθήνας, ἀλλὰ καὶ στὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγίου Προφήτου Ἐλισσαίου, πού ἐσχάτως ἔχει ἀνοικοδομηθεῖ, γιὰ νὰ φιλοξενήσει καὶ πάλι τὶς παλιές ἐκεῖνες ἀγρυπνίες στὸ ἄστυ τῶν Ἀθηνῶν.

Στο δεῦτερο παπαδιαμαντικὸ κείμενό, στὸ διήγημα «Τραγούδια τοῦ Θεοῦ», πού ἔχει ὡς χῶρο ἀναφορᾶς τὸν ἅγιο Ἐλισσαῖο, εἰσέρχεται καὶ πάλι ἡ μορφή τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ παπα- Πλανᾶ, καθὼς διαβάζουμε τὰ σχετικὰ μὲ τὸ «θάνατο» καὶ τὴν «κηδεία» τῆς μικρῆς θυγατέρας τοῦ φίλου τοῦ Παπαδιαμάντη Νικόλαου Μπούκη, τῆς Ἀγγελικούλας.

«Μετὰ τρεῖς ἡμέρας τὴν προεπέμπομεν εἰς τὸν τάφον. Οἱ ἐπαγγελματικοὶ ἱερεῖς κ' οἱ ψάλται ἔψαλλον τὰ κατὰ συνθήκην, ἀπὸ τὴν «Ἄμωμον ὁδὸν» ἕως τὸν «Τελευταῖον ἀσπασμόν.» Μόνος ὁ παπα- Νικόλας ἀπ' τὸν Αἰ- Γιάννη τοῦ Ἀγροῦ, ὁ Ναξιώτης, ἐφαίνετο ὅτι ἔκανε χωριστὴν ἀκολουθίαν, ἐμορμύριζε μέσα του, καὶ τὰ ὄμματά του ἐφαίνοντο δακρυσμένα.

- *Τί μουρμουρίζεις, παπά; τοῦ εἶπα, ἀπὸ τὸ ὀπισθεν τοῦ στασιδίου, ὅπου εἶχεν ἀκουμβήσει.*

- *Λέγω τὴν ἀκολουθίαν τῶν Νηπίων μέσα μου, εἶπεν ὁ παπα- Νικόλας. Εἰς αὐτὸ τὸ ἄκακον ἀρμόζει ἡ κηδεία τῶν νηπίων.»* ((Ἄπαντα, Δ', ἐκδ. δόμος, Ἀθήνα 1988, σελ. 394)

Αὐτὸς ὑπῆρξε μέσα ἀπὸ τὰ κείμενα τοῦ Παπαδιαμάντη ὁ ἅγιος Νικόλαος ὁ παπα - Πλανᾶς. Ἔτσι μὲ αὐτὸ τὸν ἀπαλὸ καὶ διακριτικὸ τρόπο τὸν προσλαμβάνει καὶ τὸν προβάλλει ὁ Παπαδιαμάντης, ἐπωνύμως. Αὐτὸν τὸν σύγχρονο ἅγιο τῆς ἀπαλότητος, τῆς πραότητος, τῆς ταπεινότητος καὶ τῆς χάριτος.

Στέκομαι, τέλος, στὸν Προφήτη Ἐλισσαῖο καὶ σὶς ἱστορικὲς ἐκεῖνες ἀγρυπνίες τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος, μὲ τὸν Παπαδιαμάντη, τὸν Μωραϊτίδη καὶ τὸν ἅγιο Νικόλαο παπα - Πλανᾶ, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα, μέχρι πού ἡ ἀνθρώπινη πλεονεξία τὸν κατεδάφισε, γιὰ νὰ δοθεῖ ἡ χάρις, ἐσχάτως νὰ ἀνοικοδομηθεῖ, μὲ τὰ ἴδια τὰ ὑλικά, πού ἀπέμειναν ἐκεῖ, ἀπὸ τὸ 1943. Γιὰ τὶς ἀγρυπνίες ἐκεῖνες εἶδαμε τὸ κείμενο τοῦ Γέροντος Φιλόθεου Ζερβάκου. Ἀλλὰ καὶ σὲ νεότερους, ἀφιερωματικούς στὸν Παπαδιαμάντη, τόμους

συναντούμε να αναδημοσεύονται παλαιότερα κείμενα, που φωτίζουν όλες αυτές τις σχεδόν μυθικές όλονυχτίες και άγρυπνίες, στις οποίες πρωταγωνιστούσαν Παπαδιαμάντης και Μωραϊτίδης στο άστυ τῶν Ἀθηνῶν.

Στέκομαι, ἔτσι, σὲ ἓνα κείμενο τοῦ Γεράσιμου Βώκου, μὲ τίτλο «Ἀγρυπνία εἰς τὸν Ἅγιον Ἐλισσαῖον.». Πρωτοδημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα «Ἀκρόπολις» τῶν Ἀθηνῶν, στὶς 8 Μαρτίου τοῦ 1894, ἀνατυπώθηκε στὴ «Νέα Ἑστία» Χριστούγεννα 1934, ἀπ' ὅπου ἀναδημοσιεύεται στὸν τόμο «Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Εἴκοσι κείμενα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του», Πρόλογος - Ἐπιογή: Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Ὅτι Ἐκδόσεις τῶν Φίλων, Ἀθήνα 1979, σσ. 15 - 23 . Ἀλλὰ καὶ στὸν τόμο «Λεύκωμα Παπαδιαμάντη», ἐκδ. Ergo, Ἀθήνα 2001, ποὺ ἐπιμελήθηκε μὲ ἐπιστημονικὴ συνέπεια ὁ Φώτης Δημητρακόπουλος, συνατοῦμε μιὰ σειρὰ ἀπὸ κείμενα, ποὺ ἀναφέρονται στὸν Ἅγιο Ἐλισσαῖο, στὶς ἀγρυπνίες, ποὺ ἐγίνοντο ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ στὴν τύχη ποὺ εἶχε ὁ ναός, τὸ 1943, ὅταν ὁ ἰδιοκτῆτης του, μεσοῦσης τῆς κατοχῆς, καὶ παρὰ τὶς ἀντιδράσεις, τὸν κατεδάφισε. Ἔτσι, μεταξὺ ἄλλων, στὸ Λεύκωμα ἔχουμε σχέδια τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἐλισσαίου στὴ σελ. 87, καὶ στὴν σελ. 88 τὴ γνωστὴ φωτογραφία τοῦ Γ. Βαλέτα τοῦ 1944, τὸ κείμενο στὴν ἐφημερίδα «Καθημερινή» στὶς 4 Μαΐου 1944, μὲ τίτλο «Ὁ παλαιὸς ναὸς τοῦ Προφήτου Ἐλισσαίου, ποὺ ὑπογράφει ὁ «Ἀρχαιόφιλος», «Ὅτι ὅλονυχτίες», κείμενο τοῦ Γιάγκου Ἀργυροπούλου» στὴν «Κυριακὴ Ἐλευθέρου Βήματος», στὶς 24 Ἀπριλίου 1924, «Ὁ Παπαδιαμάντης Ψάλτης, Χριστούγεννα στὸν Ἅγιο Ἐλισσαῖο» μὲ ὑπογραφή Φ. Γ. στὴν «Ἐθνικὴ», στὶς 25 Δεκεμβρίου τοῦ 1938, «Ἅγιος Ἐλισσαῖος» στὴν «Πρωΐα», στὶς 25 Ἰουλίου 1943, δυὸ κείμενα τοῦ Κωστῆ Μπαστιᾶ, τὸ 1960 καὶ 1963, μὲ τίτλο «Ἐνα πνευματικὸ φυτῶριο» καὶ «Ἐνα μνημεῖο», καὶ ἄλλα πολλὰ, ποὺ ἀκολουθοῦν μέχρι τὶς μέρες μας.

Ὅλα αὐτὰ παραπέμπουν στὸ φιλακόλουθο ἦθος τῶν ὀρθοδόξων, στὴν εὐλάβεια τῶν ἀνθρώπων, στὴν ἀνάδειξη τοῦ ἄλλου ἦθους, ποὺ μᾶς παραδίδει ἡ Ἀγιορείτικη παράδοση, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀναζήτηση τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς χάριτος, σὲ ἐποχὲς ἀλλοτρίωσης καὶ ἐρημίας. Δίνω, ὀλοκληρώνοντας, ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Γερ. Βώκου: «Ἐψαλλε δὲ ὁ συγγραφεὺς τῆς «Νοσταλγοῦ» μετὰ ζέσεως καὶ πάθους ἀληθινοῦ, ἐντείνων τὴν φωνήν, τηρῶν τὸν χρόνον διὰ βιαίας καταφορᾶς τῆς χειρὸς του ἐπὶ τοῦ ἐρείσματος τοῦ στασιδίου, τηρῶν τὴν τάξιν τοῦ ναοῦ... Ὁ ἄλλος ἀπέναντι, ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Δεκατιστοῦ», εἶχε τὸ ἦθος ταπεινότερον καὶ ἐφαίνετο βυθιμένος εἰς ὄνειρον θρησκευτικῆς ἀφοσιώσεως καὶ λατρείας... Καὶ ἦτο τὸ θέαμα τῶν δύο αὐτῶν ἀπὸ Σκιάθου θεοπνεύστων συγγραφέων κατανυκτικώτατον καὶ ἐγὼ ἀπεθαύμαζον αὐτούς...»